

УДК 657.05

Agnieszka Gryglicka, student (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, agnieszka.gryglicka6@gmail.com)

RYZIKO I NIEPEWNOŚĆ W RACHUNKOWOŚCI

Innowacyjne metody księgowania operacji gospodarczych warunkują odejście od tradycyjnego systemu rachunkowości. Powołując się na nowe sposoby zapisu zdarzeń gospodarczych mamy możliwość kontaktu ze ryzykiem i niepewnością. W artykule zaprezentowano ogólną problematykę tych zjawisk w systemie ewidencji gospodarczej, skupiając się na teorii literatury. Analizując treść pracy, jesteśmy w stanie dostrzec główne, problematyczne aspekty księgowania zdarzeń gospodarczych.

Słowa kluczowe: rachunkowość, ryzyko, operacji gospodarcze.

Wstęp

Od wielu dekad uniwersalny system ewidencji gospodarczej wiarygodnie odzwierciedla operacje gospodarcze, zachodzące w danej jednostce, co umożliwia przedstawienie jej sytuacji majątkowej i finansowej w sposób rzetelny. Podstawową rolą rachunkowości jest obrazowanie informacji dotyczących kondycji finansowej przedsiębiorstwa odbiorcom zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym, działającym w obrębie jednostki.

System ewidencji gospodarczej może być prowadzony w jednej z trzech schematycznych sytuacji: w stanie pewności, niepewności i ryzyka. Dwa ostatnie modele towarzyszące rachunkowości wymuszają na niej innowacyjny zapis operacji gospodarczych, w związku z czym powołując się na informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych podejmujemy ryzyko, określając ocenę procesu prowadzenia działalności gospodarczej.

Celem naukowym tej pracy jest zdefiniowanie ryzyka i niepewności w ujęciu ekonomicznym oraz przedstawienie problematyki występowania tych zjawisk w sprawozdawczości finansowej oraz dyskusja na temat wad i zalet stanów towarzyszących rachunkowości.

1. Znaczenie ryzyka i niepewności

Słownik języka polskiego definiuje ryzyko jako możliwość, że coś się nie uda lub przedsięwzięcie, którego wynik jest niepewny. Pojęcie te przedstawia odważenie się na pewne niebezpieczeństwo, w wyniku którego poniesiemy straty bądź przyniesiemy zyski. Niepewność

wymieniana jest jako zawierająca w sobie ryzyko i trudna do przewidzenia. W przeciwieństwie do niepewności stan ryzyka określa możliwość wystąpienia odchyłeń od zamierzonego planu¹⁷.

Pojęcia ryzyka i niepewności w naukach ekonomicznych istnieją już od XVIII w. W opinii O. Langego wprowadzenie terminologii powszechnie używanej w życiu codziennym na płaszczyznę naukowej literatury fachowej, pozwoliło na wzajemne powiązanie się nauki z zachodzącymi zjawiskami gospodarczymi¹⁸.

Pierwszą definicję ryzyka w znaczeniu ekonomicznym opracował i opublikował w 1901 roku A. H. Willett, pisząc: „Ryzyko jest zobiektywowaną niepewnością wystąpienia niepożądanego zdarzenia. Zależy ono od niepewności, a nie od stopnia prawdopodobieństwa”¹⁹. Autor w rozprawie podkreśla, że dokładne określenie relacji między ryzykiem a stopniem niepewności warunkuje wyjaśnienie istoty tych dwóch terminów. Mniejszy wpływ na ten proces ma natomiast stopień prawdopodobieństwa wystąpienia tego zdarzenia.

Kolejny naukowiec, amerykański ekonomista Frank Hynemann Knight skupił się na określeniu znaczenia niepewności. W swojej pracy z 1921 roku zdefiniował dwa rodzaje tego zjawiska²⁰:

- a) niepewność niemierzalna, która nie może być mierzona,
- b) niepewność mierzalna, którą określił jako ryzyko.

Z punktu widzenia F.H. Knighta niepewność to zjawisko, które rozróżniamy na dwa sposoby pod warunkiem istnienia okoliczności towarzyszących temu zdarzeniu. O ryzyku, jako niepewności mierzalnej, dającemu określić się ilościowo mówimy wówczas, gdy działaniu sprzyja określony zbiór znanych prawdopodobieństw efektu pracy oraz zestaw możliwych skutków tej pracy. Z kolei niepewności drugiego rodzaju, niemierzalnej towarzyszy pusty zbiór prawdopodobieństw wystąpienia skutków działania, ale podobnie jak w przypadku zjawiska ryzyka – znany już zbiór możliwych skutków działania. Relacja między ryzykiem a niepewnością w ujęciu F.H. Knighta przedstawia rysunek nr 1.

Rysunek prezentuje podział niepewności na dwa rodzaje zdefiniowane przez Knighta. Pierwszy z nich to pojęcie mierzalne, nazywane ryzykiem. Jego istnienie jest warunkowane działaniem,

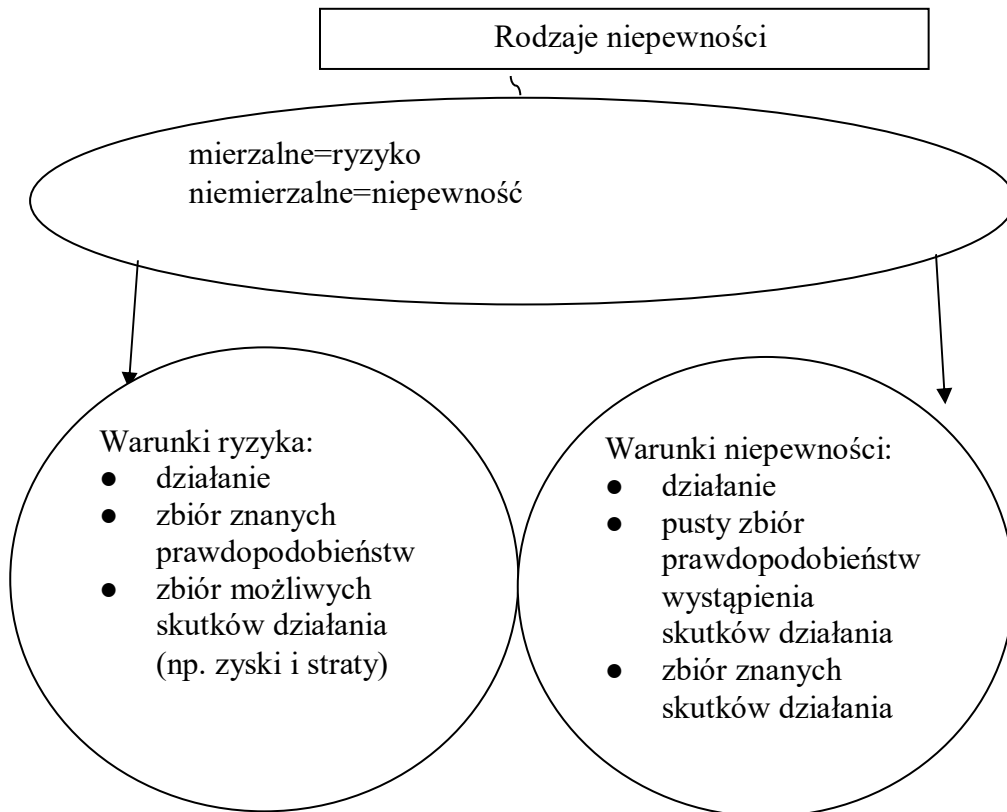
¹⁷ www.sjp.pwn.pl z dnia 05.04.2018 r.

¹⁸ Por. O. Lange, *Optymalne decyzje. Zasady programowania*, wyd. 2 popr., PWN, Warszawa 1967, s. 193.

¹⁹ A.H. Willett, *The Economic Theory of Risk Insurance*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1951.

²⁰ Knight, F.H. (1921) *Risk, Uncertainty and Profit*. Dover Publications, Inc. Mineola, New York, dostęp z <https://books.google.pl> z dnia 05.04.2018 r.

którego efektem jest zbiór znanych prawdopodobieństw. Ryzyku towarzyszy zbiór możliwych skutków tego działania – pozytywnych jak i negatywnych. O niemierzalnym rodzaju niepewności, możemy mówić, gdy działaniu towarzyszy pusty zbiór prawdopodobieństw, czyli nie mamy żadnych rokowań, co do przebiegu wydarzeń towarzyszących podjętym przez nas decyzjom.

Rys. 1. Relacje pomiędzy ryzykiem a niepewnością
Źródło: Frank H. Knight, *Risk, Uncertainty and Profit*

Proces rozwoju naukowej definicji ryzyka i niepewności wynika z ewoluowania znaczeń tych zjawisk, jak już zdążyliśmy zauważyć we wspomnianych wcześniej przykładach. Ryzyko określane jest na różne sposoby w zależności od dziedzin życia. Dlatego też podanie uniwersalnej definicji nie jest możliwe. Słownik języka polskiego definiuje znaczenie ryzyka na trzy sposoby²¹:

²¹ <https://sjp.pwn.pl> z dnia 05.04.2018 r.

- niebezpieczeństwo, że coś zdarzy się w inny od oczekiwanego sposób,

- działania związane z niebezpieczeństwem i podejmowanie takich działań,

- w prawie, jako możliwość pojawienia się szkody.

Z kolei niepewność to samo źródło przedstawia jako brak pewności, wahanie się.

2. Obszary ryzyka w rachunkowości finansowej i kreatywna rachunkowość

2.1. Istota rachunkowości finansowej

Rachunkowość finansowa dostarcza informacji o przedsiębiorstwie i jego otoczeniu. Do nich zaliczamy potencjalnych inwestorów, banki, instytucje finansowe oraz urzędy państwowe sprawujące kontrolę nad firmą. Rachunkowość jest instrumentem ukazującym kondycję finansową przedsiębiorstwa, dzięki niej podmiot jest w stanie określić swoje możliwości finansowe. W celu prawidłowego odczytu danych przyjęte są określone standardy i reguły przygotowywania sprawozdań finansowych, określone w ustawie o rachunkowości²². Dowody księgowy muszą być rzetelne, to jest zgodne z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej, którą dokumentują, kompletne, zawierające dane wolne od błędów rachunkowych.²³ Dlatego priorytetem firmy powinno być odzwierciedlenie rzeczywistego stanu majątkowego jednostki.

2.2. Obszary ryzyka w rachunkowości finansowej

Ryzyko w rachunkowości może pojawić się w związku z występowaniem aktywów i pasywów. Ryzyko jest związane z manipulacją danymi dotyczącymi wyceny, przedstawionymi w wykazie składników aktywów i pasywów, dokonywanej przez osoby odpowiedzialne za sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa. Wykaz manipulacji w składnikach aktywów i pasywów prezentują tabele.

Tabela 1

Składniki aktywów i obszary ryzyka

Składnik aktywów	Obszary ryzyka
A. Aktywa trwałe	
1. Wartości niematerialne i prawne	Zawyżanie wyceny praw majątkowych
2. Rzeczowe aktywa trwałe	Zmiany w obszarze odpisów amortyzacyjnych
3. Należności długoterminowe	„Ciche rezerwy”, czyli zaniżanie lub

²² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 395, 398).

²³ Art. 22. 1. Ustawy o rachunkowości

Składnik aktywów	Obszary ryzyka
	zawyżanie odpisów aktualizujących na należności wątpliwe
4. Inwestycje długoterminowe	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości udziałów oraz akcji, odpisy aktualizacyjne na udzielone i pożyczki, wycena bilansowa akcji notowanych na giełdzie oraz instrumentów pochodnych
5. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
B. Aktywa obrotowe	
1. Zapasy	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości zapasów zalegających w magazynach, manipulowanie „produkcją w toku”
2. Należności krótkoterminowe	Wycena rozrachunków w obcych walutach
3. Inwestycje krótkoterminowe	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości udziałów oraz akcji, odpisy aktualizacyjne na udzielone pożyczki, wycena bilansowa akcji notowanych na giełdzie oraz instrumentów pochodnych
SUMA BILANSOWA	

Źródło: Kutera M., *Główne obszary ryzyka związane z wiarygodnością sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa, 2009, str 153

Tabela 2

Składniki pasywów i obszary ryzyka

Składnik pasywów	Obszary ryzyka
A. KAPITAŁ (FUNDUSZ) WŁASNY	
1. Kapitał z aktualizacji wyceny	Skutki przeszacowania związane z podniesieniem wartości aktywów trwałych
B. ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA	
1. Rezerwy na zobowiązania	Zaniżanie bądź zawyżanie wartości rezerw, zniekształcenie rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego
2. Zobowiązania długoterminowe	Niedoszacowanie odsetek od

Składnik pasywów	Obszary ryzyka
	zaległych zobowiązań, wycena rozrachunków w obcej walucie
3. Zobowiązania krótkoterminowe	Niedoszacowanie odsetek od zaległych zobowiązań, wycena rozrachunków w obcej walucie
SUMA BILANSOWA	

Źródło: Kutera M., *Główne obszary ryzyka związane z wiarygodnością sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa, 2009, str 153

Na podstawie powyższych tabel możemy zauważyć, że przy wycenie większości pozycji bilansu spotykamy się z ryzykiem nieprawidłowego zaksięgowania składników aktywów i pasywów.

Do najbardziej powszechnych czynników ryzyka w rachunkowości możemy zaliczyć²⁴:

- nietypowe transakcje pod koniec roku rozliczeniowego,
- niezdolność podmiotu gospodarczego do wypracowania dodatnich przychodów, w przypadku, gdy na bilansie wykazywany jest zysk,
- liczne transakcje z kontrahentami,
- subiektywną wycenę w składnikach bilansu oraz przychodach i kosztach w rachunku zysków i strat.

2.3. Aspekt kreatywnej rachunkowości

Podmioty gospodarcze często jednak decydują się na deformację przyjętych zasad rachunkowości na rzecz przedstawiania sytuacji finansowej przedsiębiorstw w sposób sprzyjający sytuacjom prawnym oraz czerpaniu korzyści i profitów. W sytuacji, kiedy przy sporządzaniu sprawozdań finansowych odbiegamy od standardów i określonych reguł dotyczących podejmowania decyzji w procesie przygotowującym sprawozdania, mówimy o kreatywnej rachunkowości. Jej istota skupia się na wyszukaniu luk prawnych oraz odpowiednim doborze polityki rachunkowości.

Podstawowymi celami kreatywnej rachunkowości są²⁵:

- zmniejszanie strat lub zwiększanie zysku,
- manipulowanie wskaźnikami, które są używane podczas analizy finansowej,
- przekonanie innych o swojej wiarygodności np. partnerów handlowych, pożyczkodawców, kredytodawców,
- ukrywanie ryzyka finansowego,

²⁴ Przybylska J., *Audyt wewnętrzny w sektorze publicznym*, CeDeWu.pl, Warszawa, 2010, str. 118.

²⁵ <https://mfiles.pl> dostęp z dnia 05.04.2018 r.

- sterowanie osiągnięciami menedżerów, aby możliwe było osiągnięcie premii za wyniki,
- unikanie negatywnych skutków, które mogą wynikać z przeprowadzonej bezpośrednio lub pośrednio kontroli przez akcjonariuszy,
- umożliwienie uzyskania kapitału, który w inny sposób byłby niedostępny.

3. Niepewność i ryzyko w kontekście informacji generowanych przez system rachunkowości zarządczej

3.1. Istota rachunkowości zarządczej

Nadrzędny cel rachunkowości zarządczej stanowi systematyczne dostarczanie kierownictwu przedsiębiorstwa informacji ułatwiających podejmowanie optymalnych decyzji dotyczących działania jednostki w określonych warunkach²⁶. Można śmiało określić ją jako trzon, na którym opieramy się w realizacji procesu podejmowania decyzji. Od rachunkowości finansowej różni ją między innymi to, że ma ona charakter rachunkowości wewnętrznej, co oznacza, że jest w znacznym stopniu zindywidualizowana oraz dostosowana do potrzeb konkretnego podmiotu gospodarczego czy przedsiębiorstwa. Służy między innymi pomiarom wyników działania jednostki. Informacje dostarczane przez rachunkowość zarządczą służą bezpośrednio odbiorcy, który je wykorzystuje w celu²⁷:

- wyjaśnienia wątpliwości, na przykład: co do sposobu działania,
- dokonania wyboru tych problemów, na których przedsiębiorstwo powinno skupić swoją uwagę,
- rozwiązania problemu, to jest dokonanie wyboru najlepszego z możliwych sposobów wykonania zadania,
- kontroli zarówno przebiegu poszczególnych procesów, jak i realizacji planów i budżetu.

Wartość informacyjna rachunkowości zarządczej jest uzależniona od tego, jak wpłynie na podejmowanie decyzji w przedsiębiorstwie – niewątpliwie więc łączy się z występowaniem ryzyka i niepewności. Zależy od tego, jaki będzie miała wpływ na podjęte decyzje i jakie rezultaty uzyska przedsiębiorstwo z ich realizacji.

3.2. Czynniki ryzyka występujące w informacji tworzonej przez rachunkowość zarządczą

Dane, jakie generuje rachunkowość zarządcza są niezbędne do realizacji procesów zarządzania przedsiębiorstwem:

²⁶ <https://www.controllingirachunkowosc.pl> dostęp z dnia 05.04.2018 r.

²⁷ <https://pl.wikipedia.org> dostęp z dnia 05.04.2018 r.

- kierowanie uwagi na obszary działalności przedsiębiorstwa wymagające interwencji zarządzających,
- wspomaganie podejmowania decyzji na wszystkich szczeblach zarządzania,
- dostarczenie informacji na temat skutków decyzji i działań podejmowanych przez zarządzających,
- pomiary kosztów i ich alokacja,
- controlling.

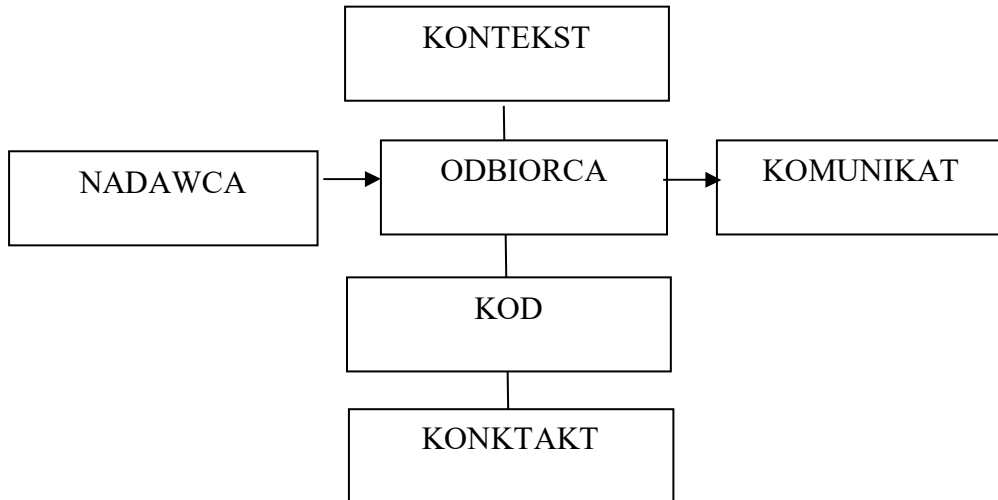
Często jednak zdarza się, że informacje te zostają zniekształcone poprzez czynniki z pozoru niewpływające na treść informacji, a jednak utrudniające ich przekaz w sposób prawidłowy i rzetelny. A. Karmańska przywołuje najczęstsze przykłady zniekształceń informacji w rachunkowości zarządczej, na podstawie których podejmowane są decyzje niosące ze sobą ryzyko²⁸:

- natura odbiorcy i nadawcy informacji,
- zakłócenia w procesie komunikacji,
- treść i zakres informacji,
- forma prezentacji informacji,
- informacyjny system zarządzania,
- koszt informacji,
- jakość informacji,
- wiarygodność informacji,
- istotność informacji,
- dokładności informacji,
- kompletność informacji,
- terminowość informacji.

Charakter i cechy osoby tworzącej i odbierającej informacje przedstawione w sprawozdaniach finansowych mają wpływ na ich interpretację. Dlatego przy podejmowaniu decyzji wiąże się to z ryzykiem odnoszącym się do natury użytkownika tej informacji.

Powszechnie znany model komunikacji Romana Jakobsona obejmuje nadawcę, który kieruje komunikat do adresata. Wszystko odbywa się przy założeniu, że istnieje jakiś kontekst wypowiedzi, kontakt oraz kod. Relację streszcza poniższy schemat.

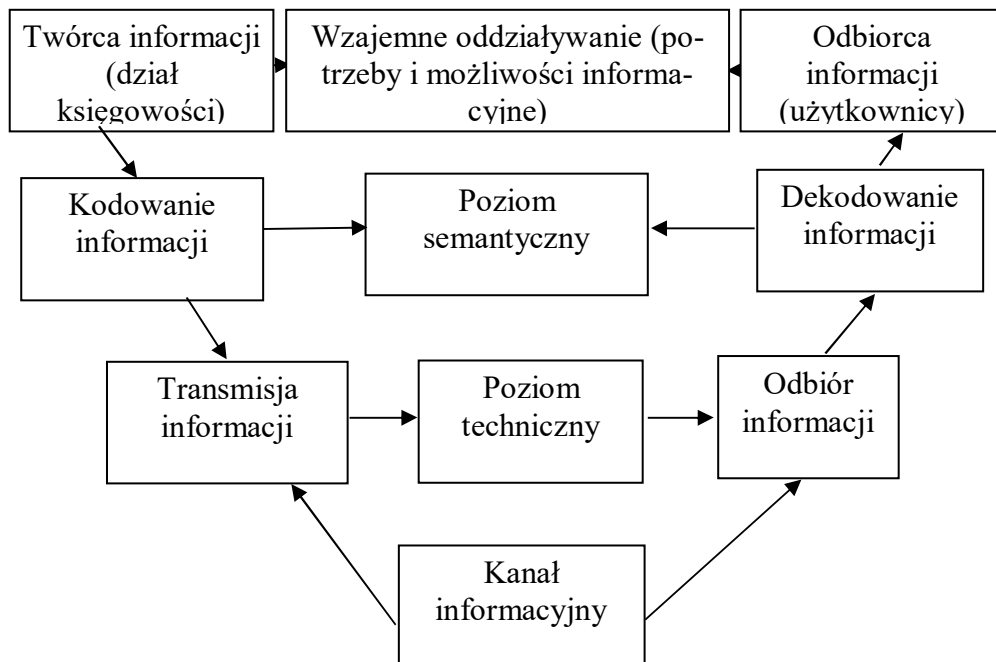
²⁸ Karmańska A.: Ryzyko w rachunkowości, Difin, Warszawa, 2008, str. 120.

Schemat 1. Schemat komunikowania się wg. Jakobsona

Źródło: Na podstawie R. Jakobson: *Poetyka w świetle językoznawstwa* t. 2, Pamiętnik literacki: Czasopismo kwartalne, Warszawa 1989, s. 81

Jak widzimy w rachunkowości proces ten jest znacznie bardziej skomplikowany. Informacja przechodzi tutaj przez różne szczeble i poziomy. Istnieje więc ryzyko zakłócenia jej rzetelności.

Rys. 3. Proces komunikacji w rachunkowości

Źródło: S. Sojak, *Rachunkowość zarządcza*, Dom Organizatora, Toruń 2003, s. 28

Informacje tworzone przez dział księgowości przechodzą przez różne szczeble i poziomy. Na początku następuje kodowanie informacji, następnie jej przekaz odbywa się na poziomie technicznym, dzięki istnieniu kanału informacyjnego. Kolejnym procesem w schemacie jest odbiór informacji, a następnie dekodowana wiadomość trafia do jej użytkownika. Kodowanie i dekodowanie przekazu odbywa się na poziomie semantycznym, a między twórcą, a odbiorcą informacji następują wzajemne oddziaływania, skupiające się na potrzebach i możliwościach przekazywanych wiadomości.

Podsumowanie

Mimo coraz częstszych audytów przeprowadzanych przez firmy zewnętrzne, na podstawie tej rozprawy możemy stwierdzić, że ryzyko i niepewność towarzyszyły, towarzyszą i towarzyszyć będą stale rachunkowości. Mamy to do siebie, że cenimy sobie w sposób szczególny podjęcie ryzyka. Jest ono również nieodzownym elementem księgowości. Oczywiście jest to, że przedsiębiorstwa starają się przedstawić swoją działalność w sposób najkorzystniejszy, aby odzwierciedlała prawidłowe funkcjonowanie firmy.

Efektywne zarządzanie ryzykiem w rachunkowości jest oczywiście uznawane za niezwykłą umiejętność. Aby uniknąć ryzyka utraty wiarygodności, wiele firm walczy z wszelkimi nadużyciami w rachunkowości. Pozwala to na dostarczenie rzetelnych informacji o sytuacji finansowej firmy.

1. Karmańska A.: Ryzyko w rachunkowości, Difin, Warszawa 2008.
2. Jakobson R. : Poetyka w świetle językoznawstwa, t. 2, Warszawa 1989, s. 81.
3. Kutera M. : Główne obszary ryzyka związane z wiarygodnością sprawozdań finansowych, Difin, Warszawa 2009.
4. Lange O.: Optymalne decyzje. Zasady programowania, wyd. 2 popr., PWN, Warszawa 1967, s. 193.
5. Willett A.H.: *The Economic Theory of Risk Insurance*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1951.
6. Przybylska J.: *Audyt wewnętrzny w sektorze publicznym*, CeDeWu.pl, Warszawa 2010.
7. www.sjp.pl, dostęp z dnia 05.04.2018 r.
8. Wójcik-Jurkiewicz M. : *Ryzyko nadużyć w rachunkowości i finansach*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2016.
9. Sojak S. : *Rachunkowość zarządcza*, Dom Organizatora, Toruń 2003.
10. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 395, 398).
11. Knight F.H.: *Risk, Uncertainty and Profit*. Dover Publications, Inc. Mineola, New York, 1921, dostęp z <https://books.google.pl> z dnia 05.04.2018 r.

Рецензент: к.е.н., доцент Вовк В. М. (НУВГП)

Agnieszka Gryglicka, Senior Student (Maria Curie-Skłodowska University in Lublin)

RISK AND UNCERTAINTY IN ACCOUNTING

Innovative methods of accounting for business operations condition a departure from the traditional accounting system. Relying on new ways of recording economic events, we are able to contact with risk and uncertainty. The article presents the general problems of these phenomena in the system of economic registry, focusing on the theory of literature. By analyzing the content of the work, we are able to see the main, problematic aspects of accounting for economic events.

Keywords: accounting, risk, business operations.

Агнешка Григліцка, студентка (Університет Марії Кюрі-Скłodовської у Любліні)

РИЗИК І НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ У ОБЛІКУ

Інноваційні методи обліку господарської діяльності зумовлюють відхід від традиційної системи бухгалтерського обліку. Опираючись на нові способи запису подій у господарстві, маємо можливість ризикованих та непередбачуваних контактів. У цій статті показано загальні проблеми цих явищ у системі господарського обліку, концентруючись на літературній теорії. Аналізуючи зміст праці, ми можемо усвідомити головні, проблематичні аспекти обліку господарських подій.

Ключові слова: облік, ризик, господарські операції.
